

GERÇEKTEN KURMACAYA:**GAZETECİ AHMET MİTHAT'TAN YAZAR AHMET MİTHAT'A****FROM REALITY TO FICTION:****AHMET MİTHAT AS JOURNALIST AND AUTHOR**

Veysel ÖZTÜRK*

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı boyunca modern Osmanlı-Türkçe edebiyatının inşasında gazetecilik belirleyici bir rol oynar. Bu inşada gazeteciliğin rolünü en iyi örnekleyenlerin başında Osmanlı gazeteciliğinin ve yeni edebiyatının önde gelen kurucularından olan Ahmet Mithat gelir. Bu makalenin amacı gazetecilik ile edebî yazarlık arasındaki etkileşimi ortaya koymak ve daha önemlisi gazeteciliğin Ahmet Mithat için yalnız romanı dolaşıma sokmayı kolaylaştıran ve yazarın geçimini sağladığı bir meslek olmadığını, konu seçiminden anlatım tekniğine kadar temel yazarlık stratejileri üzerinde belirleyici etkileri olan bir yazın faaliyeti olduğunu göstermeye çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat, gazetecilik, anlatım teknikleri, yazarlık stratejileri, mukaddime.

ABSTRACT

Journalism has played a decisive role in construction of modern Ottoman-Turkish literature during the second half of the nineteenth century. Ahmet Mithat, as one of the leading figure in Ottoman journalism and literature, exemplifies the role of journalism in this

process. The purpose of this paper is to show the interplay between journalism and authorship, and most importantly, how journalism has enabled him to cultivate some basic writing techniques in Ottoman-Turkish literature for the first time. I will discuss journalism was not only an instrument to ease publishing fictive works and an occupation to support himself; it is also a writing activity which facilitates basic writing attitudes and narrative techniques.

Keywords: Ahmet Mithat, journalism, narrative techniques, writing strategy, prologue.

Edebiyatta yenileşmenin Osmanlı modernleşmesinin bir parçası olduğu on dokuzuncu yüzyılda gazete, bu modernleşmede Osmanlı aydınları için kamusal bir bilinç yaratma, toplumu şekillendirme bakımından işlevsel bir aygıt olarak görülür. Dolayısıyla, Osmanlı-Türkçe edebiyatının kurucu ve ilk ediplerinin gazete türü ile yakınlıkları şaşırtıcı değildir ve hemen hemen bütün edebiyat tarihleri ya da dönemle ilgili eleştiri metinleri gazete türünün Osmanlı modernleşmesindeki bu rolüne değinirler. Ancak gazete-dergi gibi kurgu dışı tür, disiplin veya sektörlerin Osmanlı-Türkçe edebiyatına etkisiyle ilgili çalışmalar sayıca azdır ve var olan çalışmalar da meseleye aynı perspektiften yaklaşır.¹ Bu çalışmalarda genel olarak Osmanlı yazınında gazetenin dilde sadeleşmeye etkisine, romanı dolaşıma sokmayı kolaylaştıran bir araç oluşuna ve modernleşme faillerinin niyetleri üzerinden kamusal alan yaratma çabalarında gazetenin rolüne işaret edilir. Gazete-edebiyat ilişkisini ortaya koymada önemli katkıları olan bu yaklaşımın sorunlu yanı, kendi çağının edebiyat algısı ve modernleşme paradigması içerisinden konuşan Türk edebiyatı eleştirisinin Osmanlı-Türkçe edebiyatının sınırlarını çizip gelişimini ortaya koyarken, diğer yazınsal türlerin katkısını birtakım edebiyat dışı etkilere indirgeme eğilimidir.

1 Edebiyat ile gazetecilik arasındaki ilişkiyi ele alan bazı çalışmalar için bkz. Namık Kemal, "Türkçe Matbuat", *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, Haz. Mustafa Nihat Özön, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 214-220., Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1971, Gülseren Şendur-Atabek, *Türk Romanında Gazeteciler*, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2008., Şendur-Atabek, "Türk Romanında Gazetecilerin Etik Anlayışı", *Küresel İletişim Dergisi*, 2, 2006., Selçuk Çıkla, "Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi", *Türkbilgi*, Sayı: 18, 2009, s. 34-63., Nüzhet Erman, "Gazete ve Politika Edebiyatı", *Ülkü*, II, Sayı: 15, 1948; s. 28-29., Ahmet Cüneyt İssi, "Yenileşme Dönemi Gazeteleri, Edebiyatın Yenileşme Döneminde Gazeteyle İlişkisi, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Dağınık Birkaç Dikkat", *Hece*, Sayı: 94, 2004: s. 40-43., Rauf Mutluay, "Edebiyatsız Gazete, Gazetesiz Edebiyat", *Yeni Ufuklar*, Sayı: XV/170, 1966: s. 5-9., Ferhat Korkmaz, "Bir Gazetecinin Romanı: Esrâr-ı Cinâyât", *Turkish Studies*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2011: s. 1049-1063.

* Dr., University of Washington, Seattle. (Misafir Akademisyen)

Gazetecilik ve edebiyat arasındaki ilişkinin gözardı edilmesinin nedenleri yalnız Osmanlı-Türkçe edebiyatının ve cumhuriyet sonrası Türk edebiyat eleştirisinin kendi şartlarından kaynaklanmaz. Yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısındaki edebiyat eleştirisi, hemen her edebiyatta kurgu ile gerçeğin sınırlarının birbirinden iyice ayrılmaya başladığı, edebiyatın büyük oranda kurgu ile ilişkilendirilip kurgu dışı tür ve etkileri hesaba katmak yerine, kurgunun kendi içindeki dönüşümüne odaklandığı bir eleştiri geleneği yaratmıştır. Oysa romanın baskın edebi tür olarak ortaya çıktığı dönemler, gerçek ile kurgunun arasındaki sınırların yirminci yüzyıl edebiyat tarihlerinin yazıldığı dönemdeki kadar katı olmadığı zamanlardır. Romanın gelişiminde gazeteciliğin etkisini araştırdığı çalışmasında Doug Underwood, özellikle on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda gazetecilik ve edebiyatın aynı nüfuz alanı içerisinde değerlendirildiğini, bu ikisinin ayrımını yapmanın çok güç olduğunu belirtir.² Bu iki alan, ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte uzmanlaşma gibi kültürel, teknolojik ve kurumsal gelişmeler neticesinde birbirinden farklılaşmaya başlayacak ve esas ayırım takip eden yüzyılda söz konusu olacaktır. Oysa şimdi, edebî türlerin gelişim ve dönüşümünün değerlendirilmesi için farklı yaklaşımların söz konusu olduğu bir eleştirel süreç içerisindeyiz. Örneğin, gerçeği temsil etme iddiası taşıyan hatırat türü ile kurguya dayanan roman türü arasındaki örtüşürlüklerin üzerine daha fazla gidildiği, gerçeğin başlıbaşına bir kurgu, kurgunun da basit gerçekliğin gölgesinde şekillendiği gibi farklı yaklaşımlarda kendini gösterdiği, kısacası kurgu ile gerçek gibi iki zıt olguya dayanan türlerin aralarındaki sınırların giderek daha az keskin olduğu bir eleştiri atmosferindeyiz. Yani artık kurguyu ve gerçeği tanımlarken, kurgu ile gerçek arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışırken, kurgu ve gerçeğin metinsel temsilini çözümleyip anlamlandırırken daha evvel olmadığı kadar şüpheli yaklaşırız. Bu eleştirel atmosfer bize, gazete türü ve gazetecilik ile roman ve öykü gibi kurgusal türler ve edebiyatın nasıl bir karşılıklı etkileşim içerisinde olduklarını görme imkânı veriyor.

Yenileşme arayışındaki Osmanlı-Türkçe edebiyatının okur kamusu, bugün ayrı birer kurum veya disiplin olarak gördüğümüz pek çok şeyin okura bir arada sunulmasıyla inşa edilir. Gazetecilik bu inşada bilim, felsefe ve politika ile ilgili yazıların yanında, edebî ürünleri de dolaşıma sokan bir çatı olarak merkezî bir rol oynar. Carter V. Findley'nin deyişiyle "Osmanlı matbuat kapitalizminin simgesi"³ haline gelen Ahmet Mithat ise on dokuzuncu yüzyıl yazımında, gazeteciliğin rolünü en iyi örnekleyen isimlerdendir. Bu makalede Ahmet Mithat için gazeteciliğin yalnız romanı dolaşıma sokmayı kolaylaştıran

ve yazarın geçimini sağladığı bir meslek olmadığını, konu seçiminden anlatım tekniğine kadar temel yazarlık stratejileri üzerinde belirleyici etkileri olan bir yazın faaliyeti olduğunu göstermeye çalışacağım.

Yazar 1865'te, yirmi bir yaşında iken Rusçuk'ta yayımlanan *Tuna* gazetesinin yazı işlerinde çalışarak gazeteciliğe başlar. 1868'de *Tuna*'nın muharriri, bir yıl sonra, yirmi beş yaşında, baş yazarıdır. Mithat Paşa'yla gittiği Bağdat'ta *Zevra* gazetesinin müdürlüğünü yapar. İstanbul'a dönüşünde bir yıl *Ceride-i Askeriyye*'nin baş muharrirliğini yapar, 1871'de *Basiret* gazetesinde yazmaya başlar. Nâmık Kemal'le tanışarak *İbret* gazetesinin başına geçer. Aynı yıl Türkçe-Fransızca çıkan *Takvim-i Ticaret* gazetesinin baskısını ve Türkçe kısmının yazı işlerini üstlenir. 1872'de, kullandıkları "şiddetli dil" yüzünden kapanacak olan *Devir* gazetesini bir sayı, *Bedir* gazetesini ise on üç sayı çıkarır. Ardından *Dağarcık* ve *Kırkanbar* dergilerini çıkarır. Bağdat'tan dönüşünde gazetelerdeki çalışmasından güç alarak geçimini temin edebileceğini düşünerek Tahtakale'de kiraladığı evde bir matbaa kurar.⁴ 1876'da affedilip İstanbul'a döner dönmez ilk işi yine gazetecilik olacaktır. Dönüşünün on beşinci gününde *İttihad* gazetesini çıkarmaya başlar. Yeni padişahla arasını sıcak tutan yazar, 1878'de *Takvim-i Vakayi*'nin başına getirilir. 27 Haziran 1878'den itibaren çıkarmaya başladığı ve ölümüne kadar başında olduğu *Tercüman-ı Hakikat*'ten önce, on ayrı gazete ve iki dergide yazarlık, başyazarlık, müdürlük yapmıştır. Ayrıca bunların çoğunun sahibidir, bazılarının bütün yazılarını kendisi yazar. Böylesi bir gazetecilik ve matbuat kariyeri, Ahmet Mithat'ın, ilk romanını ve ilk hikâyesini yazdığı sırada "yazma deneyimi, anlatı kurma deneyimi" olan bir yazar olduğunu göstermeye yeter. Gazetecilikte önemli deneyim sahibi olduğu 1872'ye kadarsa, kurmaca olarak sadece *Letaif-i Rivayat*'taki bazı hikâyeleri yayımlamıştır. *Dünyaya İkinci Geliş*, *Hasan Mellah*, *Hüseyin Fella*, *Açık Baş* gibi ilk uzun kurmaca anlatılarını ancak gününbirlik matbuat dünyasından uzak kaldığı 1872'den sonra, Rodos sürgününde yazacaktır. Şurası açık ki Rodos'a sürgüne gönderilmemiş olsaydı, Ahmet Mithat karşımıza çok daha az roman ve hikâye yazmış ve bugün daha çok gazeteciliği ile ön planda olan bir yazar olarak çıkacaktı.

Yazarın gazeteciliği ile kurmaca anlatıları arasındaki etkileşimde ilk dikkati çeken gazeteciliğin yeni okur kamusunun inşasındaki rolüdür. Ahmet Mithat, romana özgü okur kamusunu, yani romanın özerk okur kategorisini inşa eden yazardır ve gazetecilik bu inşada merkezî bir rol oynar. Bunun yanında, okurla empati kurabilmesinin yolunu açan gazetecilik, Ahmet Mithat'ı bugünün eleştirel atmosferinde bu kadar önemli hale getiren temel anlatım tekniklerinin arkasındaki belirleyici unsurdur. Araya girip müdahil olma ve doğrudan okura

² Doug Underwood, *Journalism and the Novel: Truth and Fiction, 1700-2000*, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 2-3.

³ Carter V. Findley, *Ahmed Midhat Efendi Avrupa'da*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001, s. 446-449.

seslenme gibi anlatım teknikleri ve stratejileri, okurla konuştuğu gazete makalelerindeki üslubunun romana aktarılmış halidir.

Üzerine pek az çalışma yapılmış olsa da gazetecilik ile yeni roman okuru kamusunu inşası arasındaki ilişki, aslında on dokuzuncu yüzyılın modern edebiyatlarının dönüşümünde oldukça belirleyici gözüküyor. Hemen bütün çağdaş edebiyatlarda, birbirleriyle iç içe geçmiş çok sayıda okuma pratiği içerisinden, belli niteliklere sahip, diğerlerinden az çok ayrılmış bir roman okuru kategorisi inşası, okurun beklentisini edebiyatın merkezine almakla mümkün olmuştur. Roman türünün evrimi üzerine çalışmasında J. Paul Hunter, romanın ortaya çıkışı ve kabul görüşünde okurun beklentisi ile ilgili çıkarımları roman yazarının, mevcut gazete okuru üzerinden yaptığını belirtir. Gazetede yazı dizisi ve makale biçiminde yer bulan didaktik metinler, biyografi, gezi yazıları, tarih gibi kurmaca dışı kabul edilen anlatıların oluşturduğu gazetenin okuru, büyük değişiklikler göstermeksizin Batı edebiyatlarında, 18 ve on dokuzuncu yüzyıllarda roman okuru haline gelir. Baştan kamusal alandan mahrum bırakılan kadınlarsa, kamusal olanı özel alana taşıyan, gazetenin kamusal alanda gösterdiği işlevi gösteren romana şevkle bağlanırlar.⁵ Kısacası on dokuzuncu yüzyıl romanı pek çok bakımdan on dokuzuncu yüzyıl gaete okurunun beklentisi etrafında şekillenen bir türdür.

Ahmet Mithat, yeni okuma zevkini gazete okurunun zevklerinden devşirerek Türk edebiyatında yeni bir okur kategorisini, Türkçe roman okurunu yaratır. Ahmet Mithat'ın gazeteciliğinin ilk getirisi, modern okur-yazar ilişkisinin ekonomik temellerinin farkına varmasını sağlamasıdır. Modern yazar-okur ilişkisi, yazarın üstün olduğu bir hiyerarşi yerine, arz-talep ilişkisi üzerinden okurun belirleyici olduğu daha karmaşık bir hiyerarşiyi zorunlu kılar. Gazeteciliğin bu ekonomik dinamiklerinin, yani, belli bir kitleye her gün yazmak zorunda olmanın, bu kitleyi hem elinde tutup hem genişletmek zorunda olmanın, Ahmet Mithat'a henüz ortada belirli bir roman okuru yokken, modern yazar-okur ilişkisini gösterdiğini düşünmemiz yanlış olmaz. *Paris'te Bir Türk*'te, Nasuh'un sözleri bir bakıma, Ahmet Mithat'ın tüketici olarak öne çıkan yaygın bir okur kitlesinin eksikliğinin farkında olduğunu gösterir: "Müellif olsam bir hatibe benzeyeceğim ki muhatabım yoktur".⁶ Ortada olan gazete okurudur ve Ahmet Mithat'ın yaptığı, bir önceki nesilden devraldığı ve kendi stiliyle biçimlendirdiği gazete okurunu oturma odasında toplamak ve özellikle aile çevresi içerisinde genişletmektir. Gazete sahibi, editör, yazar ve başyazar olarak tecrübeleri ile gazetenin satılabilir-alınabilir olmasının önemini farkında olan yazar, bu ekonomik ilişkiyi roman okuruyla ilişkisinde de merkeze alır. Bu

da onu okurla uzlaşma konusunda daha istekli kılar. Ahmet Mithat'ın babacan üslubu, okuruyla birincil-samimi bir ilişki kurarak romanını alınır kılmaya çalışan bir yazarın üslubudur.

Ekonomik ilişkiden başka, roman okurunun inşasında Ahmet Mithat'a gazeteciliğinin bir diğer önemli getirisi dil ve konu düzeyindedir. Roman okurunu gazete okurundan devşirirken, gazeteci olarak okurun dil ve konu açısından beklentisinin farkındadır. Ahmet Mithat'ın roman dilinin, Tanpınar'ın deyişiyle *Kanije Kalesi* yerine *Battal Gazi*'ye yakın olması⁷, gazete dilini roman diline dönüştürmesindedir. Gazete okurunun sahip olduğu şimdiki zaman kaygısı, güncel olaylara yönelik merakı ve yenilik arzusu, bu yeni roman okurunun zevkinin temel niteliği haline gelir. Romancı böylece, hızlı biçimde, gazete okurundan roman okuruna dönüşme arefesindeki okurun zevki ile, romanın anlatım tekniği ile harmanladığı, okurun gazeteden aşına olduğu güncel olaylara ilgisini tatmin eden ve bir yandan da yenilik sunan bir anlatım tekniğine geçer.⁸

Gerçekten de Ahmet Mithat'ın gazeteciliğinin kurgu yazınına en önemli katkısı roman ve hikâyelerindeki anlatım teknikleri ve üslubunda oynadığı belirleyici roldür. Gazeteciliğin baştan beri temel formülü kabul edilen 5N-1K formülü, roman ve öykü gibi kurmaca metinlerde zorunlu olarak kullanılagelmiştir. Zorunludur çünkü ister kurmaca ister gerçek olsun, ister estetik olarak tüketilmek istensin ister estetik dışı bir faydaya hizmet etsin, bir olayı anlatmak için bu anlatım unsurlarını kullanmak çoğu sefer kaçınılmazdır. Bilhassa on dokuzuncu yüzyıl klasik gerçekçi anlatımlarında, gazeteciliğin ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin ve kim formülü ile, kurmacadaki mekân, zaman, olay, olay örgüsü ve karakterler biçimindeki anlatım unsurlarının örtüşürlüğü şaşırtıcı değildir. Ahmet Mithat da, romanlarındaki olay örgüsünün inşasında ve karakter kurulumunda, gazeteciliğinin tecrübelerinden bolca faydalanır. Bunun bir örneğini ilk kez tefrika olarak yayımlanan, yani gazete okuruna sunulan *Esrâr-ı Cinâyât*'ta görüyoruz. Roman, Osman Sabri isimli roman kişinin bir gazete ve onun yazarı ile işbirliği yaparak, birbirleriyle ilintili cinayetleri aydınlatmasını konu edinir. Gazetede bir cinayet haberini alıntılanarak başlayan romanda, ilk cümlesinden itibaren gazete hem bir metinsel tür olarak hem de okurun merakının bir ölçütü olarak anlatımın merkezindedir. Romandaki ana hikâyenin okura sunulması, olayın gelişim ve çözümü gibi olay örgüsünün geçiş anlarında yazar gazete okurunu muhatap alır ve bu okur beklentileri ve merakıyla romana bir karakter olarak girer:

⁵ J. Paul Hunter, "'News, and New Things': Contemporaneity and the Early English Novel", *Critical Inquiry*, Cilt 14, Sayı 3, *The Sociology of Literature* (Bahar, 1988), s. 503.

⁶ *Ahmet Mithat, Paris'te Bir Türk*, Haz. Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 107.

⁷ *A.g.e.*, s. 459.

⁸ Hunter, s. 503.

“Şöyle bir fikranın gazetede görülmesi karilerin ne derecelere kadar nazar ve ehemmiyetlerini açacağı ve ne kadar merakı müstevcib olacağı tafsile muhtaç değildir. Ertesi gün dahi bu madde hakkında gazetenin izahat vereceğine intizar olunurken izah yollu hiçbir şey görülememesi halkın intizarını bir kat daha artırmıştı.”⁹

Romanda anlatılan temel olayın çözümünü mümkün kılan okurun merakıdır ve yazar araya girerek okura teşekkür eder. Hatta bir yerde okura dönüp, romanın yazılmasını sağlayan şeyin, okurun merakı olduğunu söyler:

“Gazeteci, âlemin bu kadar merakını görünce, bu cinâyet-i acibeyi muhit olan esrarın keşfini, cümleye karşı deruhte ederek, binaenaleyh, meydana şu tahririne başladığımız romanın zeminini teşkil eyleyen bir roman çıkarmaya sebep oldu.”¹⁰

Esrâr-ı Cinâyât, tür bakımından ilk polisiye roman kabul edilir. Ahmet Mithat'ı bu yeni türü dolaşıma sokmaya götüren neden gazete okurunun kendisinin de bir parçasının olduğu kentteki olağan dışı bir olaya, cinayetlere yönelik merakıdır. Yani Ahmet Mithat, Batılı bir alt türü yerlileştirmez, okur kamusunun taleplerini merkeze alan bir anlatı inşa eder. Elbette bu türün inşasında yazarın okuduğu Batılı polisiye veya macera romanlarının etkisi vardır. Ancak, böylesi bir alt türün kabul göreceğine yönelik inancı, ilk kez tefrika olarak yayımlanan romanın her adımında merakını merkeze aldığı gazete okurunun taleplerinin bir neticesidir.

Esrâr-ı Cinâyât, yirminci yüzyıl modernist ve postmodern kurmacalarında bolca kullanılan anlatı tekniklerini çağrıştıran bir tekniğe, Ahmet Mithat'ın gazeteciliğinin nasıl katkıda bulunduğunu başka nitelikleriyle de iyi gösteren bir metindir. Roman, kullanılan anlatım teknikleri bakımından da klasik gerçekçi romanların aksine tek bir söyleme ve anlatıcıya, dolayısıyla tekil bir bakış açısı ve odağa bağlı kalmayan, çoğul söylemlerin, çoklu odakların sıkça kendini gösterdiği bir anlatıdır. Matbuat Nizamnamesi ve tutanaklar gibi resmi yazılar, telgraflar, gazete haberleri, ve gazeteye konulan mektuplar gibi çok sayıda farklı metnin bir kolajından oluşur ve özellikle her bir farklı türden metin, kendisine özgü dil ve sesle romana dahil olur. Metinlerarasılığın erken örnekleri olarak da görebileceğimiz bu çoğulcu söylem tekniği, yazarın on dokuzuncu yüzyılda kabul gören roman sınırları içerisinde değil, daha geniş ve her türlü yazınsal türü içeren, kapsayıcı yazınsal bir düzlemde konuştuğunu

⁹ Ahmet Mithat, *Cellât, Esrâr-ı Cinâyât*, haz. N. Sağlam, A. Ş. Çoruk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000. s. 5-6.

¹⁰ *A.g.e.*, 9

gösterir. Ahmet Mithat için bu geniş yazınsal düzlemin gazete olduğunu *Paris'te Bir Türk*'te gazeteci olan Nasuh'un ağzından duyarız:

“Başlı başıma kaldıktan sonra bir kere kendi kendimi yokladım. Sanatların ve memuriyetlerin cümlesini tanıdığım cihetle hangi sanata gireceğimi düşündüm. Mümkün değil hiçbirisini gönlüm istemedi. (...) Bir sanat arardım ki her şeye karışabileyim. Göklerde uçayım, karalarda dolaşayım, denizler dibine dalıp çıkayım. Lâkin bu sanatın ne olduğunu birdenbire kestiremezdim. Derken bu sanatın ne olduğu hatırıma geldi. Bu sanatın telif sanatı olduğunu anladım.”¹¹

Bir bakıma, kurmaca metin inşası, telif sanatının on dokuzuncu yüzyıldaki karşılığı olan gazetenin kapsayıcı çerçevesinin, yalnız bir parçası gibidir. Yazar, kurmaca veya kurmaca dışı fark etmez, bilgi verici yazı dizileri, gezi yazıları, biyografi, otobiyografi, mektup, polemik yazıları, resmî ilanlar, hikâye ve roman gibi türlerin hepsinin dolaşımında olduğu on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı basın-yayın sektörünün sınırları içerisinde, yani bütün bu türleri bir arada bulunduran gazete türünün sınırları içerisinde konuşur. Onun ansiklopedik yanı da on dokuzuncu yüzyıla kadar belirgin olan farklı alan ve disiplinlerin bir aradalığının doğal bir sonucudur.

Böylesi bir yazma pratiği roman ve hikâye yazımında birbirinin sınırlarını ihlal eden ama bu şekilde her iki türün -gazeteciliğin ve kurgu metin inşasının- anlatım tekniğini, niteliklerini çeşitlendiren yeni bir pratik demektir. Yazar roman konvansiyonlarının kolaylıkla ötesine geçer. Bunun nedeni, gazetecilikle edebiyat arasındaki kurmaca-gerçek ayrımını kurmacanın lehine, onu zenginleştirecek biçimde ihlal etmesidir. Ahmet Mithat, romanlarında kurmacanın güncel gerçeklik bağlamından kopmamasına dikkat eder. Bunun için de gazetenin güncelliğini, şimdiki zamanlılığını romanlarına da olduğu gibi aktarmaya çalışır. Böylece güncel olan, kurmaca olanın alanına, gazete ve gazetede yazınsal türler gibi kurmaca dışı metinler de romanın alanına rahatlıkla girer. Bunun örneklerini, romanlarına yazdığı mukaddimelerde görebiliriz.

Klasik anlamda mukaddime ya da *prologue*, ana hikâyenin hızlı ve ekonomik biçimde taslağının çizildiği, hikâyenin arka planının okura sunulduğu, teknik olarak kurmaca dışı bir metindir. Kurmaca dışı olduğu için de romana nazaran, örneğin bir gazete makalesine daha yakındır. Diğer taraftan bir romanın girişindedir, bu yüzden de kurmaca evrene bir makaleden daha yakındır. Dolayısıyla kurmaca-gerçek ayrımının, gazete-roman ayrımının sınırlarının nasıl belirsizleştiğini görmek için doğru yerdir. Ahmet Mithat'ın

¹¹ Ahmet Mithat, *Paris'te Bir Türk*, Haz. Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000., s. 107.

romanlarında mukaddime ana hikâyenin ve arka planın okura tanıtılmasının yanında söz konusu metnin niçin yazıldığı anlatıldığı, ve okuru romanın gerekliliğine ikna etmeye çalıştığı bir araç haline gelir. Örneğin, 1878'te yazılan ve tamamlanmamış olarak kalan *Kafkas* romanının mukaddimesinde yazar, niçin böyle bir romanı gerekli gördüğünü anlatır: “Hele ki biz Osmanlıyız şu aralık Kafkas bütün âlemin nazar-ı dikkatini celp eylemiş olmaktan ziyade bizim nazar-ı dikkatimizi celp etse yeri vardır”.¹² Yazar romanın çıktığı dönemde Kafkas halklarının yaşadıkları trajediye ve buradaki tarihsel gelişmelere *İttihad* gazetesinde de, üstelik yine o romanlarından bildiğimiz babacan sesiyle yer vermiştir. Ancak, yazı dizisi veya haberlerle üstelik romana göre gerçeği daha fazla kullanarak okuru bilinçlendirmekle yetinmeyip, aynı konuyla ilgili bir de roman yazma ihtiyacı duyar, çünkü romanın okuru bilinçlendirme açısından bir avantajının farkındadır. *Kafkas* romanı “Kafkasya[da] şimdi ver[ilen] özgürlük mücadelesi[nin], (...) bu olağanüstü olayın, yadigarı olacaktır”.¹³ Gazetede ki bilgilendirici bir yazı dizisi veya makaleden farklı olarak kurmaca anlatı, yani hikâyeye etmek, yazara göre daha işlevseldir çünkü onun “yadigar” olma potansiyeli vardır. Gazetecilik kısa vadeli faydalar sağlayıcı bir araçtır; okuru bilgilendirir ve o sıralarda cereyan eden, tarihsel bir vaka hakkında onu taraf olmaya çağırır. Romansa hem kısa hem uzun vadeli faydalar sağlayabilir. Gazetenin kısa vadeli, gününbirlik faydasını tıpkı onun gibi sağlayabilir. Çünkü on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı okuru, gazete okuru - roman veya hikâyeye okuru biçiminde ayrılmış değildir. Uzun vadeli fayda sağlayabilir. Çünkü sonraki nesillere aynı olayı anlatıp, onları da tarihsel bir olay hakkında bilinçlendirme aracı olabilir, onu taraf olmaya ikna edebilir. Bir gazete yazısının gününbirlikliği nedeniyle sahip olamayacağı kalıcılık sayesinde roman, bir halkın trajedisini gelecekte hatırlanır kılabilir.

Ancak gazete ile romanın, gerçek ile kurmacanın nasıl birbirinin alanlarına girdiği ile ilgili olarak, *Kafkas* mukaddimesinde daha ilginç olan, editoryal sesin yazarsal sese dönüşümüdür. Mukaddimedede okura seslenerek Kafkasya'yı uzun uzun tasvir eden yazar, romanın başında bu kez aynı tasvirini yine okura seslenerek, neredeyse aynı kelimelerle tekrar eder: Bu haliyle Ahmet Mithat, mukaddimedeki gazeteci editoryal sesini, yazarsal sese –anlatıcıya– ödünç vermektedir. Gazete yazar için sanki bir köşe yazarının okuruyla konuşması gibi, okuruyla kesintisiz bir konuşma salonudur. Bu salona roman okuruna da alır ve roman okuru editoryal sestten farklı bir yazarsal sese ihtiyaç duymaz. Üstelik bunu yaparken romanın tefrika olmaması, doğrudan kitap olarak basılmasının önemi de yoktur. Yazar için gazete okuru romanının da

okurudur ve bu ikisi arasında ayırım yapmaması, yazarın “irtitad”larının, araya girip doğrudan okura seslenmesinin de bir açıklamasıdır. Yazar, bu seslenişlerle okuru bir karakter olarak anlatıya sık sık dahil eder. Okurun karakter oluşu, gazeteci ile okurunun paylaştığı aynı gerçekliğin, yani basit gerçekliğin, bir kopyasını kurgusal evrende kolaylıkla yaratmasından kaynaklanır. Ahmet Mithat okuruyla aralarında zaten varolan hukuku birden kurgusal evrene aktarır ve olduğu gibi devam ettirir. Oysa, romanın uzun süreli okunurluğu ve okura gazeteyle karşılaştırıldığında hemen ulaşmıyor olması, klasik gerçekçi anlatılarda farklı bir sesi zorunlu kılar. Gazete ise okuruyla güncel konular hakkında kesintisiz konuşan editoryal ses sayesinde “mekânsal bir aradalık, birliktelik yanılısama”sı yaratır. Yazar klasik gerçekçi anlatılardaki sesi bir tarafa bırakan Ahmet Mithat'ın yaptığı, gazete okuruyla hasbihalinde kullandığı sesi yazarsal sese dönüştürerek, okura doğrudan seslenerek ve onu anlatıya karakter olarak davet ederek, romanlarında sanki okura yazar yanındaymış hissi veren mekânsal bir yanılısama yaratmaktır. Bu sayede okurda istediği etki, gerçeklik etkisi uyanmış olur.

Romanın kurmaca ana hikâyesiyle kurmaca dışı mukaddimesindeki bu ortak ses ve anlatım, türler arasındaki sınırların belirsizliğini gösterir. Öyle ki bu belirsizlik mukaddimenin, *Kafkas*'ın kurmaca evrenine müdahale etme riskini, yani, mukaddimenin romanın kendisi olma ihtimalini bile doğurur: “Bahusus ki her şeyi şu mukaddimemizde söyleyip bitirir isek, eserimiz için de maksud-ı aslî olarak söyleyecek bir şey kalmaz.”¹⁴ Mukaddime, yazar için içerik hakkında bilgi vermek bir yana, bir anda “roman” olma potansiyeline sahiptir. Anlatılacak olan olayları tüketir hale gelme tehditi gösterir, biraz daha uzatılırsa hikâyenin bile yerine geçebilecek bir alt tür haline gelir. Yani neredeyse mukaddime, kurmaca ile aynı yazarsal kategoriye aittir.

Gazetede ki editoryal sesin yazarsal sese dönüştüğü, böylece türler arası ayırımın belirsizliğini gösteren, yazarın bir başka eseri de *Karı Koca Masalı*'dir. Tüm anlatı boyunca yazar, eserin başlığının gösterdiği karı koca masalını anlatma niyetini gösterir ancak bir türlü konuya girip olay örgüsü belli olan, tırnak içinde, klasik bir “hikâyeye” dönüştürmez. İlk cümlesinde okura bu kitabın bildiği kitaplardan olmadığını söylerken bunun habercisi olarak kitapta mukaddimenin olmamasını gösterir. Birkaç paragraf sonra ise okura tekrar dönüp, mukaddime yazmayacağını değil, zevzeklik etmeyeceğini söyler:

“Vay, Sana mukaddime yazmayacağımı kim haber verdi? Hele ben öyle bir söz söylememiş olduğuma pek eminim. Ben zevzeklik etmeyeceğimi söyledim. ‘Mukaddime yazmayacağım’ demedim.”¹⁵

¹² Ahmet Mithat, *Çengi, Kafkas, Süleyman Muslı*, haz. E. Ülgen, F. Andi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2000, s. 3.

¹³ *A.g.e.*, s. 3.

¹⁴ *A.g.e.*, s. 4.

¹⁵ Ahmet Mithat, *Beliyat-ı Mudhike ve Karı Koca Masalı*, haz. Nüket Esen, İstanbul: İletişim Y., 2011, s. 78.

Oysa kurmaca anlatı çoktan başlamıştır ve kurmaca konvansiyonlarına göre mukaddime için, çok geçtir. Meselenin özü de burada yatar: Ahmet Mithat için kurmaca konvansiyonları pek anlamlı değildir. Anlamlı olan, okurla paylaştığı kurmaca evrenidir ve bu evren alışık olduğumuz romanlardaki kurmaca-gerçek ayırımından farklı olarak, gerçeklik evrenine çok yakındır. Bu yakınlıkla iki tür birbirine karışmaya başlar, aralarındaki sınır yavaş yavaş belirsizleşir. Yani, *Karı Koca Masalı* özerk bir kurmaca anlatıya değil, yazarın okuruyla hasbihal ettiği bir mukaddimeye dönüşür. Aynı anda da, mukaddime kurmacaya yaklaşmış olur. Anlatının kendisi artık, kurmaca öğeleriyle bezeli bir mukaddimedir. Mukaddime olduğu için de, doğal olarak, asıl hikâye anlatılmaz. Gazeteci editoryal ses yazarsal sesi öyle bastırmıştır ki, bir süre sonra yazarın anlatacağı hikâyeyi de susturur hale gelmiştir.

Sonuç olarak, gazetecilik yazar olarak Ahmet Mithat'a romanın konvansiyonel ve kabul edilmiş kuralları içerisinden değil, bugün Ahmet Mithat'ta şaşkınlıkla izlediğimiz gevşek, serbest ve seçici bir üslup ve anlatım tekniğini kullanma, bu teknikleri deneysel biçimde uygulama imkanı sağlar. Ortaya on dokuzuncu yüzyılın roman konvansiyonları açısından değerlendirildiğinde farklı, edebî işleyişin kurallarını ve türler arası sınırları ihlal eden metinler çıkar. Ahmet Mithat, Batılı bir türü yerlileştirirken, açıkça tanımlanabilir bir geleneğin içinden yazmaz. Onda, karmaşık ve pek çok kaynaktan beslenen bir yazma faaliyeti söz konusudur.

Ahmet Mithat, bugünün edebiyat eleştirisine, edebi türlerin evriminin önemini hatırlatan bir yazardır. Türk romanının ortaya çıkışı ve dönüşümünü yalnız romanı dikkate alarak ve kronolojik olarak ele almanın, edebiyatı diğer yazınsal ve görsel disiplinlerden ayırıştırmanın ve metnin üretildiği dönemdeki kurmaca anlayışını hesaba katmamanın yanlışlığını gösterir. Oysa ilk Türk romancısı olarak Ahmet Mithat, on dokuzuncu yüzyılın Osmanlı-Türkçe edebiyatında gazete ve roman, ya da kabaca kurmaca-kurmaca dışı türlerinin arasındaki yakınlığın niteliksel bir yakınlık olduğunu, türler arası ayırımın bugün olduğu kadar belirgin olmadığını gösterir. Bunun yanında, Türk romanının başlangıçta yalnızca Batılı romanın bir taklidi olarak ortaya çıkmadığını, aslında klasik hikâyeceliğin ve anlatım tekniklerinin yanında, birbirinden ayrışması çok güç olmak üzere, gazete gibi kurmaca dışı türlerden ve gazetede kendisini gösteren diğer alt türlerden beslenen bir melez tür olduğunu göstermiş olur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat, *Cellât, Esrâr-ı Cinâyât*, haz. N. Sağlam, A. Ş. Çoruk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Çengi, Kafkas, Süleyman Muslı*, haz. E. Ülgen, F. Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Paris'te Bir Türk, Haz. Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- *Beliyat-ı Mudhike ve Karı Koca Masalı*, haz. Nüket Esen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- FINDLEY, Carter V. *Ahmed Mithat Efendi Avrupa'da*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- HUNTER, J. Paul. "News, and New Things": *Contemporaneity and the Early English Novel Critical Inquiry*, Cilt 14, Sayı 3, *The Sociology of Literature* (Bahar, 1988); 493-515.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001.
- UNDERWOOD, Doug. *Journalism and the Novel: Truth and Fiction, 1700-2000*, New York: Cambridge University Press, 2008.